

Módy György

Udvari története a XVI. század derekáig

Sárrétudvari, korábban Biharudvari néven ismert településről a korai Árpád-korból nem rendelkezünk írott emlékekkel. Megtelepedettségét bizonyítják az igen fontos lelőhelyekként számon tartott, a falu területén feltárt X—XI. századi temetők. A várak megyéinek megszervezésekor Biharhoz, azután a Bihar vár megyéjéből később önállósult Békés-hez tartozó falu megszilárdulására, korai birtoklástörténetére magából a helynévből mégis tudunk következtetéseket levonni. A középkorban a falu neve egyszerűen csak *Udvari* volt.¹ KNIEZSA István a magyar nyelv -i helynévképzőjéről bizonyította, hogy azonos a mai -é birtoknév képzővel. Az Udvari helynevek megjelenése ugyanannak a névadási folyamatnak az eredménye, mely során személynévhez, népnévhez és foglalkozást jelölő szavakhoz is járult -i képző, mint pl. Péteri, Csehi, Halászi. Megállapította, hogy ennek a helynévadási módnak, jobban mondva szokásnak, a döntő időszaka a XI—XII. század. Ha keletkeztek is később ilyen típusú helynevek, túlnyomó többségük mindenképpen a XIII. század közepe előtti. Az általunk kutatót település mellett felsorol még hasonló nevű zalai, tolnai, szatmári és nyitrai falvakat.²

A Zala vármegyei falut (első említése 1164: Udwory) fiú örökös nélküli birtokosa a veszprémi Szent Mihály székesegyházra hagyta. A faluban a XII. század közepén a tihanyi apátság is birtokos lett. *Udori*-ban

1 A belterületen és a határban öt (!) X—XI. századi temetőt ismerünk: az Iskolák udvara, a Ferendek halom, a Balázshalom, a Hízóföld és az Órhalom lelőhelyeken. Közülük a harcos középréteg 970 körül záródó hízóföldi temetőjét tárta fel teljesen M. NEPPER Ibolya. Az Órhalom ugyancsak általa ásított szinten középréteghez tartozó temetője bolygatott. Az Iskolák udvara, a Ferendek halom és a Balázshalom X. század végi — XI. századi köznépi temetői nincsenek teljesen és hitelesen feltárva. A temetők értékelését lásd M. NEPPER Ibolya tanulmányában. — Itt csak azt emeljük ki, hogy a fentiek között nincs olyan temető, mely a XI. század végétől feljönne a XII. századra. Arra az időre, amikor a korábbi szállás tényleges faluvá vált s már az Udvari nevet viselte. A helynév népetimológián alapuló magyarázatát lásd OSVÁTH Pál: Bihar vármegye sárréti járása leírása (Nagyvárad, 1875) 603—04. Az egyik változat szerint a Bajoni családnak lehetett itt *udvarháza*, az e köré települt falu az Udvari nevet kapta, a másik magyarázat BIRTALAN SZILÁGYI János nagybajomi ref. lelkész kéziratosa munkájára megy vissza: az egyik Bajoni földesúr Udvari nevű vejéről kapta a falu a nevét.

2 KNIEZSA István: Az -i helynévképző a magyarban = Magyar Nyelv XLV. évf. (1949) 101—107., elsősorban is 104. és 107.

az 1211. évi birtokösszeírás szerint hat jobbágyuk volt. II. András 1222-ben a veszprémi káptalannak három telket, házat adományozott itt. 1337-ben azután ezeket a részeket a káptalan elcserélte a tihanyi apátsággal.³ A Tolna vármegyei falu (első¹ említése 1343: Vduuari) birtokába 1345-ben a szekszárdi konvent Nagy Lajos király ajtónállómesterét bátmonostori Töttös Istvánt iktatta be.⁴ A Szatmár megyei falu (első említése 1335: Odwari) 1382-ben a Móricz (később Meggyesaljai vagy meggyesaljai Móricfi) család uradalmához tartozott. MAKSAI Ferenc szerint a település nem a XIV. században és nem is az ő birtoktestükön belül alakult ki, hanem a XII. században királyi szolgálonépek lakhatták.⁵ A nyitrai falu tulajdonképpen az Árpád-kori Pozsony vármegyében feküdt. Felteszik, hogy már a XII. század elején a pannonhalmi apátság is részbirtokosa volt, mindenesetre 1211-ben Kis Udvari (minor Oduory) oda tartozott. Pozsonyi várnépek birtokolták a másik Udvarit. Ezek a pozsonyi várhoz tartozó várjobbágyok és várnépek Kis Udvarit és az apátság Sztára nevű faluját lerontották és elfoglalták. 1214-ben azonban az apátság visszanyerte ezeket.⁶ A fent soroltakhoz kapcsolhatjuk az Arad megyei Udvari nevű települést is, bár csak kései okleveles említése van (1480: Wdwary).⁷

- 3 KNIEZSA a zalai Udvari 1093. évi adatát Szent László hamisnak bizonyult okleveléből idézte. — JAKUBOVICH Emil: Miske ispán fia István végrendelete 1164-ből = Levéltári Közlemények II. évf. (1924) 155—162. Több más birtok között szerepel Udvari is, a Balatonba ömlő Eger-patak völgyében Tihanytól nyugatra a Balaton partján. Az 1211, 1222. és 1337. évi előfordulást lásd a pannonhalmi Szent-Benedek-rend története X. A tihanyi apátság története. Írta ERDÉLYI László. (Bpest, 1908) 35, 44—45, 278, a 448—449. oldalak közötti táblázat és 504., valamint CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. (Bpest, 1897) 119, 189, 195. — Ma Balatonudvari Veszprém megyében.
- 4 Az 1343. évi említést lásd CSÁNKI D. i. m. III. 455, 479. Az 1345. évi adományra lásd A zichi és vásonkeői gróf ZICHY CSALÁD IDŐSB ÁGÁNAK OKMÁNYTÁRA. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. I—XII. (Szerk. NAGY Imre—NAGY Iván—VÉGHÉLY Dezső—KAMMERER Ernő—LUKCSICS Pál, Pest, Bpest, 1871—1931.) II. 153. — Ma község Tolna megyében Simontornyától délre.
- 5 A szatmári falu plébánosa 1335-ben 29 garas pápai tizedet adott, lásd Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae illustrantia. Ser. I. Tom. I. PÁPAI TIZEDSZEDŐK SZÁMADÁSAI. (Bpest, 1887) 371. — MAKSAI Ferenc: A középkori Szatmár megye. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 4. sz. (Bpest, 1940) 22, 25, 30, 64, 65, 91, 225. és CSÁNKI D. i. m. I. 448, 498. — Ma Szatmárudvari (Odoreu) Szatmárnémetitől keletre.
- 6 A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története i. m. I. A pannonhalmi főapátság története. (Szerk. ERDÉLYI László, Bpest, 1902.) 286, 291, 292, 297, 627, 628. II. Béla 1138. évi oklevelének hitelessége vitatott. — Az egyik Udvari — nyilván a későbbi Nagy Udvari — a pozsonyi várjobbágyok birtoka volt. — A falu a szomszédos Deáki-ba olvadt be. Az Árpád-korban kelet felől szomszédosa volt a Nyitra vármegyei Sala falu, szintén az apátság ősi birtoka, lásd POZSONY VÁRMEGYE. Pozsony sz. kir. város, Nagyszombat, Bazin, Modor és Szentgyörgy r. t. városok. Magyarország vármegyéi és városai. (Szerk. BOROVSZKY Samu, Bpest, 1904.) 48—49, 510. és NYITRA VÁRMEGYE. Magyarország vármegyéi és városai. (Szerk. BOROVSZKY Samu, Bpest, 1899.) 156—157, 506—507., valamint FÜGEDI ERICH: Nyitra vármegye betelepülése. Település- és Népiségtörténeti Értekezések. I. sz. (Bpest, 1938) 18, 33. — Deáki és Sala ma Nyugat-Szlovákiában Deáki (Diakovce) és Vágsellye (Šaľa).
- 7 CSÁNKI D. i. m. I. 780.

Az *udvar* szavunk a keleti szláv *dvor* átvételével alakult s GYÖRFFY György szerint az etelközi magyar—kijevi szláv érintkezés korában került be nyelvünkbe. Mint írja: a XI. század során „Amikor megszűnt a fejedelmi udvarhelyek személynévvel való elnevezése, az új királyi és hercegi udvarhelyek kapták az *Udvar*, *Udvarhely*, *Udvard*, *Nádudvar* és *Hímesudvar* elnevezéseket.”⁸ Az előfordulások nagy részében ezek a helynevek azokat a településeket jelezték — ha volt is esetleg némelyiknek valamilyen korábbi elnevezése — melyek a királyi és trónörökös birtokok kisebb-nagyobb központjai voltak. Ezek adtak helyet az udvarházaknak, XI—XII. századi latin nyelvű forrásaink *curia*-inak, *curtis*-ainak. Ha ezeknek a falvaknak csak XIII. századi vagy későbbi írott említésével rendelkezünk is, többségük nevükben szerte az országban az I. István király által szervezett uralkodói udvarhelyek emlékét őrizte meg.

A XI—XII. századi magyarországi prédiумokról — magánföldesúri mezőgazdasági üzemekről — írt nagyjelentőségű munkájában SZABÓ István rámutatott, hogy nem lehet minden „udvar vagy udvarhely” nevű településünket a királyi birtokszervezethez kapcsolni. Ugyan a prédiум minden esetben érvényes magyar megfelelő szavát nem tudjuk megállapítani, de „... a *curia* és *curtis* fogalma sok megegyezést mutatott a prédiумéval, nem volna meglepő, ha udvar lett volna a prédiум is.”⁹

Az -i képzős helyneveink az -é birtoknév képzőt mutatják, tehát az Udvari falunév arra utal, hogy az ilyen település az „udvare”. A fentiek figyelembe vételével az Udvari nevű településeken a legtöbb esetben a királyi birtok udvarjához, udvarhelyéhez szolgálattal tartozó népek éltek. Csak ebben az esetben nincs meghatározott, sajátos szolgáltatás megjelölve, mint a földművelő Szántó, vagy például az Ács, Csatár (Csitár), Halászi, Kovácsi, Lovászi, Szekeres, Szöllős, Tímár stb. helyneveinknél.

8 GYÖRFFY György: István király és műve. (Bpest, 1977) 103, 234, 247.; lásd még a 17. fejezetét: Udvar és udvari szervezet és 32. fejezetét: Az udvari szolgálok és kézművesek néhány fajtája, passim. — A fejedelmi szálláshelyek személynévvel való megnevezésének átváltására lásd GYÖRFFY György: A honfoglaló magyarok települési rendjéről = Archaeológiai Értesítő 97. k. (1970) 190. — Az Udvar, Udvarc, Udvard, Udvarhely helynevekre lásd KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I—II. (Bpest, 1988) I. 166, 572. és II. 33—34, 171, 231, 329, 438, 455, 487, 521, 545, 547—48, 695. és 730.

9 SZABÓ István: A prédiум. Vizsgálódások a korai magyar gazdaság- és településtörténelem körében. I—II. = Agrártörténeti Szemle V. évf. (1963) 1—49. és 301—337., lásd 18. — A Baranya megyei Szeles (Zeles) prédiумon 1181-ben magánbirtokos *curia*-ja, udvara állott. A falut 1290—1301 között és későbbben is már *Udvard* (*Vdward*) néven említik, lásd GYÖRFFY György: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza I. A—Cs. (Bpest, 1963) 397—98. — 1217-ben a Moson megyei *Monóudvar* települést *novum predium*-nak találjuk, viszont 1318-ban „domus seu *curia Neinaigen*”-nek írták, lásd CSÁNKI D. i. m. III. 683. — Az udvarhely is már a tatárjárás előtt a magánbirtokos prédiумának megfelelője volt. 1231-ben a Szentkeresztről nevezett prédiумot a házat építtető birtokos mint „közönségesen udvarhelynek nevezettet” írja, — „... quia locus est specialis, quod vulgo dicitur *Wdourhel*”, lásd SZABÓ I. A prédiум. I. m. 18. — A Zala megyei *Ujudvar* (Ojvdour) pedig 1193-ban a székesfehérvári keresztesek prédiума. III. Béla oklevelét lásd III. Béla emlékezete. (Szerk. KRISTÓ Gyula—MAKK Ferenc, Bpest, 1981.) 98. — Viszont ugyanez a falu 1292-ben mint *Nova Curia* jön elő, lásd OKLEVÉLTÁR a Tomaj nemzetségbeli losonci BÀNFFY CSALÁD TÖRTÉNETÉHEZ. I—II. (Szerk. VARJÚ Elemér—IVÁNYI Béla, Bpest, 1908—1928.) I. 28—29. Lásd még CSÁNKI i. m. III. 120. A falu ma Zala megyében Nagykanizsától északra Csáktornya mellett van.

Ezek egy része már a fejedelemség korában kialakult mint szolgálónépi falu.¹⁰ SZABÓ István következtetéseiére támaszkodva viszont az Udvari néven írott — különösen is XIII. századi vagy későbbi forrásokban említett — falvak egy részét a magánföldesúri curiához, curtishoz tartozó településnek tekinthetjük.

A fent elmondottak alapján igen valószínű, hogy a békési Udvari — ha volt is a X. században valamelyik „foglaló nemzetségnek” itt szállása — mint tényleges falu a királyi birtokon állandósult s a XI. század során szolgálónépek lakták. A tőle nem messze eső *Nyék* (a mai Szerep határában) és a másik, jóval távolabbi *Nyék* (Berettyószentmárton és Furta között), valamint *Megyer* (Furta és Mezősas között) azt bizonyítják, hogy a jórésben már Géza által kisajátított nemzetségi szállásterületeken más törzsből való katonaság letelepítése biztosította a fejedelmi majd királyi birtokokat. Szent István korában a törzsnevekből keletkezett nevű települések már bizonyosan megvoltak.¹¹

Az elsősorban a XI. századi királyi birtokok udvarhelyeihez tartozott Udvari nevű települések közül viszonylag kevésnek az emléke őrződött meg. Ez több okkal is magyarázható. Feltételezhetjük, hogy az általánosságban használt összes Udvari, Udvarnok falunév eleve kisebb számban fordult elő mint a különleges szolgáltatásokra utaló helynevek együtt. Másrészt a királyi birtokok egyházaknak majd világi birtokosoknak történt korai eladományozása sok esetben járhatott együtt a település nevének megváltozásával. Mint ahogyan bizonyos, hogy az egyházi szervezet kiépülésével gyorsan gyarapodó templomos falvak egy részének is volt valamilyen, a XI. század első felében adott neve, melyek később a megépült egyházuk titulusáról kaptak végleges elnevezést.¹² Figyelembe kell venni azt is, hogy a XIII. századi nagy gazdasági-társadalmi átalakulás korában több korai Udvari nevű szolgáltató falu élete megszűnt. Hasonlóan ahhoz a folyamathoz, melyet SZABÓ István mutatott ki az amúgy is kis lélekszámú korai prédiók nagy részénél: a település kontinuitása a XIII. században megszakadt.¹³ Ugyanúgy, mint majd később a várirtokoknak már tatárjárás előtti eladományozásával a szolgáltatásokkal a várakhoz tartozó falvak egy részében. Végül, XI—XII. századi okleveles forrásaink nem ismert hányada pedig éppen a tatárjáráskor pusztult el, így tulajdonképpen azt sem lehet tudni, hány XI—XII. századi falu viselte az Udvari nevet.

Szólnunk kell Udvari tágabb környékének XI. századi etnikai viszonyairól. A szomszédos *Szerep* és az attól délnyugatra eső *Bucsa* neve mutatja, hogy a X. században itt gyér szláv lakosság élt. Az ő nyomukat

10 HECKENAST Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban. (Bpest, 1970) 30—31. Az Udvarnok falunevekre lásd uo. 128—130. — GYÖRFFY György Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez = Történelmi Szemle XV. évf. (1972) 261.

11 GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország I. i. m. 511. a békésmegyei Nyék, első említése: 1350. — 647. a biharmegyei Nyék, első említése: 1213. — 647. a biharmegyei Megyer, első említése: 1220. — 642.

12 FEKETE NAGY Antal: Településtörténet és egyháztörténet = Századok LXXI évf. (1937) 423—425.

13 SZABÓ I. A prédiók. i. m. 314—411. passim.

örzi délen, Békés körül a Balaton, *Csarna* és *Csatár* helynév is.¹⁴ Mivel Sárrétudvari egyik határ részének a neve szintén *Csarna*, gondolhatunk arra, hogy a X. században a későbbi Udvari közelében is volt egy kis szláv telep.¹⁵ A Sárrétudvarival szomszédos Biharnagybajom, az Árpád-kori *Bajon* és a tőle délkeletre eső *Görbej* neve arra utal, hogy mind a két falu a XI. században a bihari dukátus területén létrejött besenyő telepekhez kapcsolható. Bajon török eredetű, Görbej pedig bizonyítottan besenyő eredetű név. GYÖRFFY György a Sárrét mellett a püspökladányi határig felnyúló nagy, XI. századi besenyő településterületet bizonyított. Szerinte az Udvarival szomszédos *Báránd* déli határában lévő *Kacs-kara-ér* neve is besenyő szóból származott.¹⁶ Az bizonyos, hogy amikor Udvari a XIII. század elején írott forrásban is előtűnik, ez a szláv és besenyő etnikum már megjárta az asszimilálódás útját.

Mielőtt rátérnénk a XIII. századra, arra a korra, amikor Udvarira hiteles írott emlékünkhöz van, röviden szólnunk kell arról a nemzetségről, mely első bihari-békési birtokait ezen a területen a XI. század vége előtt már elnyerte. Ez annál is inkább indokolt, mert az ebből a nemből származó család birtokolta véleményem szerint már jóval a tatárjárás előtt Udvarit. Az Esztergom megyei Zovárd, illetve a vele vérokonságban álló Sártványvecse nemzetség Biharban, illetve Békésben a XI. században jelent meg. A Zovárdok birtokközpontja *Szerep* volt, itt építették meg Szent György tiszteletére szentelt nemzetségi monostorukat is. Legkorábbi falvaik a későbbi Békés vármegyében Füss, Udvari, Biharban Aka, Atyás, Baj, Csekehida, Orod és Tancskereki. Valamivel későbbi szerzeményük Békésben Ösvény, Biharban Fugyi és Zsáka.¹⁷ A XIII—XIV. században „ősi” birtokuknak nevezett falvak a XI. század második felében és a XII. század elején kerültek hozzájuk királyi adományból. De Udvari kivételével — láttuk, a falu neve mutatja, hogy feltehetően királyi udvarhelyhez tartozó település volt — nem tudjuk megállapítani, hogy az adományba kapott falvak a XI. században királyi birtoktesthez, a bihari vagy később a békési várispánsághoz tartoztak-e vagy valamelyik más nemzetség szállásbirtokain születtek meg. Utóbbi esetben csak arra gondolhatunk, hogy a királyi hatalomnak ellenszegülőktől vette el az uralkodó s juttatta a Zovárd nemzetségbeliek kezére.

14 GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország. I. i. m. 494.

15 MOLNÁRNÉ MAYER Mária: Mutatvány Pesty Frigyes Bihar megyei Helynévgyűjtéséből. In: A Bihari Múzeum Évkönyve IV—V. (Szerk. MÓDY György, közreműk. ZSUPOS Zoltán, Berettyóújfalú, 1986.) 233.

16 GYÖRFFY György: Besenyők és magyarok. In: Körösi Csoma Archívum I. kiegészítő kötet. (Bpest, 1940) 423—25, 494.

17 GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország I. i. m. 505—06, 511, 514, 592, 596, 597, 608. 617—18, 648, 673. és 692. — Ösvényt 1320-ban Ényeddel azonosnak mondták, 1332-ben két külön birtok. A Zovárd nembeli Bodon fia 1301-ben Ferenc fia Lőrinc ispán özvegyétől vették meg. Zsáka (Izsólaka) 1283 után került a kezükre vétellel. Fugyi falut valamikor 1273 előtt szerezték meg. Ekkor királyi servienseknek mondják őket, de a faluban a váradi püspöknek is volt négy háznép szőlőművelője. Tancskereki korábbi neve feltehetően csak Kereki volt, teljes nevét a Zovárd nembeli Tancs-ról kapta, aki a XIII. század elején élt. — Csekehida, Orodra és Zsákára lásd MÓDY György: Zsáka és környéke a XVIII. századig. In: A Bihari Múzeum Évkönyve IV—V. (Szerk. MÓDY György, közreműk. ZSUPOS Zoltán, Berettyóújfalú, 1986.) 151—158.

Kutatott falunk írott forrásban először a Várad Regestrumnak nevezett tüzesvaspróba ítéletgyűjteményben tűnik fel egy 1214. évi esetben. A Várad Regestrum nemcsak társadalom- és jogtörténeti forrás, hanem igen értékes településtörténeti szempontból is. Hiszen nemcsak Udvari, de számtalan kora Árpád-kori falunak itt találjuk meg első említését. 1214-ben bizonyos Mogus és Scegu itteni lakosok (... de villa Vduori) más falubeliükkel perelték az ugyancsak itt élő Janus-t tolvajság miatt. Márton ispán ítélkezett felette, és Janusnak fizetnie kellett volna. De a templomba menekült és azt mondta, hogy megégette magát. Szokás szerint ugyanis, aki a tüzesvas hordozásánál megégett, azt bűnösnek találták, de menedéket nyerhetett az egyházban. Egy másik, 1217. évi esetről Udvarit mint Benedek poroszló lakóhelyét említik (... de villa Uduori), 1220-ban pedig egy peresetben az itteni Zugna nevű poroszló szerepel (... de villa Uduory). 1221-ben a békési várhoz tartozó Szeghalom környékiek bojti, kabai (Kiskaba, Túrkeve és Kisújszállás között volt), tordai, görbeji s még más falubelieket, valamint Ynd és Mortun udvari lakosokat tolvajkodás miatt idézték Mika bihari és Hylia békési ispán elé. A tüzesvas hordozása után igazultak, felmentették őket. Udvari ötödik említése az 1229. évből való. Ekkor a polgári Usián és a Bala (a Borsod megyei Nemesbükktől északkeletre keresendő, a Várad Regestrum egy 1221. évi esete is említi) falubeli Anthonius között egy rabszolga és két ló elvitele miatti perben László bácsi ispán ítélete alapján a szemben állók a tüzesvaspróba előtt megegyeztek, hogy az év Mária Magdolna napján (július 22.) Udvari faluban (... in villa Udvari) Usián 1 fertó híján 2 márkát kell kapjon s Anthonius elégítse ki a bíróját és a poroszlót is.¹⁸ Az ismertetett esetekből kitűnik, hogy ezekben szabadok és nem szolgák (servus) szerepeltek s két alkalommal Udvariból való poroszló vett részt a törvényes eljárásnál. Amikor Udvariban lakók mint vádlottak kerülnek Váradra, felettük nem úgy ítélkeznek, amiből az tűnne ki, hogy a falu a békési várhoz, vagy királyi birtokhoz tartozók lakhelye. Ugyanis a Regestrum feljegyzései, az elenyésző számú kivételeket nem számítva, mindig pontosan megjelölik, ha az ügyben érintettek a várszervezet vagy a királyi birtok népei közül valók voltak.¹⁹ A poroszlók kivételével — ez az intézmény jelentőségében ebben a korban megfigyelhetően csökkent — az Udvari faluból szereplők magánföldesúri hatalom alatt állók voltak. Ez is valószínűsíti, hogy a birtokot valamelyik Zovárd-nembeli ős a

18 KARÁCSONYI János:—BOROVSKY Sámuel: Az időrendbe szedett várad tüzesvaspróba lajstrom... (Bpest, 1903) 186. Nr. 93. (319.), 214—215. Nr. 168. (211.), 243. Nr. 239. (109.), 260. Nr. 286. (101.), 294—295. Nr. 367. (356.). Az 1221. évi esetben szereplő Torda egyaránt lehet a mai Bihartorda vagy az a békési Torda, mely Szeghalomtól délkeletre volt. Lásd GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország I. i. m. 515 és 677. — Görbej neve később Görbő-re változott, Biharnagybajomtól 2,5 km-re délkeletre a mai Görbe-halom környékén feküdt. Lásd MÓDY György: Bajom és a Bajoni család uradalma a középkorban (kézirat). — Az 1229. évben említett Bala falu valószínű azonosítására lásd MÓDY György: Polgár és vidéke a tatárjárástól a hajdúk letelepítéséig. In: Polgár története. (Szerk. BENCSIK János, Polgár, 1974.) 45—47.

19 G. BOLLA Ilona: Az Aranybulla-kori társadalmi mozgalmak a Várad Regestrum megvilágításában. In: Annales Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica. Tomus I. 1957. (Szerk. I. TÓTH Zoltán, Bpest, 1957.) 92—93.

XII—XIII. század fordulóján vagy valamivel korábban már elnyerhette. Akkor, amikor a királyi birtokok eladományozása már országszerte kezdett nagyobb méreteket ölteni.

Udvarira vonatkozóan az 1220-as évek után éppen egy évszázadig nem ismerünk írott forrást. Így nehezen lehetne megrajzolni, hogyan alakult a falu sorsa a XIII. század második felében. Tudjuk, hogy Bihar és Békés megyék igen jelentős pusztulást szenvedtek a tatárjáráskor, a korábbi ismert települések közel fele elnéptelenedett. A két megye teljes területére vonatkoztatott arányszám azonban feltétlenül kisebb volt a Sárrétek vidékén. Itt, ha a falut felégették is, a népesség a nádasokban, mocsarakban lévő nehezen megközelíthető szigeteken védelmet találhatott. Későbbi adataink azt látszanak igazolni, hogy Udvari is komoly pusztítást élt át és újránépésedése csak lassan történt meg.

Jelen tanulmányunknak nem tárgya, de terjedelme sem engedné meg, hogy előadjuk a Zovárd nemzetségből származott családok tiszántúli birtokainak történetét és a családtörténeti összefüggéseket. De Udvari tatárjárás utáni birtoklástörténetének megvilágítása igényli, hogy röviden felvázoljuk bihari és békési terjeszkedésüket. KARÁCSONYI János szerint a Zovárd nemzetségnek már a tatárjárás előtt három jól megkülönböztethető ága alakult ki. Ezeket még hosszú ideig összekötötte a feltehetően a XII. század első felében megépült szerepi nemzetségi monostor közös kegyurasága. Az egyik ágnek az a Vécs (Bech, Vech) adott nevet, aki a XIII. század első éveiben még élt. A *Vécs-ág*, illetve az abból származó családok birtokainak nagyrésze Esztergom és Komárom megyében volt. De Vécs Miklós nevű unokájának (királyi főlovászmester, 1267—75 között említik) Zovárd nevű fiától származtatják a Bessenyei családot, akiknek Udvari birtoklástörténetében majd szerepe lesz. Az úgynevezett *Budun-ág* a tatárjárás korában elhalt I. Budun-tól nyerte nevét. Lehetséges, de nem bizonyított, hogy Vécs öccse volt. Fiai alapítják meg a később Iszakainak nevezett családot, századokon át Udvari birtokosai voltak. Uradalmukat Szerep körül építették ki Békésben és Biharban, de voltak falvaik másutt is. A harmadik ág a *Fugyi* nevet kapta, mivel őseik ebben a bihari faluban a tatárjárás után s később is rész-birtokosok voltak és ott is éltek. De falvaiknak csak egy része volt ezen a vidéken. A három ág valamelyikéhez kapcsolódtak felmenőikben a XIII. század elején élt Tancs és a vele feltehetően unokatestvéri fokon rokon Mortun és Apa. Mindketten a tatárjárás korában éltek.²⁰

A Zovárd nembeli családok 1283-ban osztották meg a *szerepi monostori kegyuraságát*. A Vécs- és Budun-ág családjai együttesen háromnegyed részben, a Fugyi-ág egynegyed részben részesült. Ugyanekkor osztottak az örökös nélkül elhalt Tancs fia Fülöp és Mortun fia Lőrinc birtokain. A bihari Aka és Tancs-kereki 2/3-a Vécs- és Budun-ágbelieké, 1/3-a viszont Apa fia Istváné lett. Az Abaúj vármegyei Hernád melletti

20 KARÁCSONYI János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I—III. (Bpest, 1900—1901) III. 149—157. passim. — GYÖRFFY György az eredetileg Nyitra és Galgóc környékén letelepedett Zovárd—Sártványvecse nemzetséget a név etimológiája és a tagjaik által gyakran használt személynevek (pl. Vécs—Vecse ~ Bécs—Becse, Vodon ~ Bodon) török hangsajátosságai alapján a csatlakozott kabarok bolgár—török nyelvű részéhez sorolja. Lásd A magyar nemzetségektől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. I. = Századok XCII. évf. (1958) 73—74., és *uó.*: A kabar kérdés = Forrás XV. évf. (1983) 3. sz. 20—28. passim.

Ináncs- és a békési Füss-birtokok 3/4-ét megint a Vécs- és Budun-ág családjai kapták, 1/4-et pedig a Fugyi-ak. Ez utóbbiak Aka és Tancske-reki birtokából nem részesedtek. A bihari Baj-föld 1/3-a Kisdedbaj faluval és a malommal a Fugyi-aké lett, 2/3-a Nagybjaj faluval s a templommal a Vécs- és Budun-ágbelieké valamint Apa fia Istváné.²¹ A következő 1284. évben azonban Apa fia István a birtokosztálynál Akán és Tancske-rekin neki jutott részt elcserélte Budun három fiának, László, Miklós, András és a Vécs-ágbeli Miklós és Lőrinc nagybaji részeivel, ahol Budun fiainak udvarhelyük is volt.²² Ezzel I. Budun fiai az érintett falvak részeinek kétharmadát birtokolták. Mivel a XIII. század második felében Udvari nem szerepel ezekben az osztozkodásokban, bizonyos, hogy *tényleges* birtokosai a Budun-ágbeli családok voltak.

A falu forrásaink között majd csak 1322-ben tűnik fel. Ekkor a Budun-ágból származók a váradi káptalan előtt osztoztak meg mind az örökölt, mind a szerzett bihari és békési birtokaikon. I. Budun négy fia közül már csak I. András comes élt. II. Budun utód nélkül halt el valószínűleg 1284-ben, birtokrészei három testvérére szálltak. De 1322-ben már I. Miklós és I. László sem éltek. Így András comes adta ki osztályos részüket az unokaöccseinek, László fiának a Gurhes-nek mondott I. Jánosnak és Miklós fiainak I. Pálnak és III. Jánosnak, valamint ez utóbbiak leánytestvére férjének. A megosztás a következő falvakra vonatkozott: Szerepmonostora, *Udvari* (Oduary) és Ényed öröklött, valamint Szentmiklós és Ósvény vásárolt birtokok Békésben. Zeve öröklött birtok Szolnok megyében, Orod, Tancskereki, Báj örökölt birtokok Biharban. Ezeket egyenlően harmadolva, egyik részük András comesé és fiaié marad, a másik rész illeti Gurhes Jánost, a harmadik rész a Miklós fiaknak Pálnak és Jánosnak jutott. Aka biharmegyei örökölt falut, valamint a vásárolt Izsólakát (a későbbi Izsáka, majd Zsáka) és Csekehidát ugyancsak három részre osztották. Míg Aka, Izsólaka és Csekehida megosztási határait részletesen leírták, a többi falunál csak az egyenlő egyharmad részet jelezték a birtokosok neve mellett.²³

Udvari, akár csak a többi falu possessio megjelöléssel szerepel az 1322. évi osztozkodásnál. Ebben az időben ez a kifejezés okleveleinkben általában már mindenütt néptartó falut s nemcsak birtokot fed. Ezért elgondolkoztató, hogy miért nem találjuk meg falunkat az 1332—1337. évek közötti pápai tizedjegyzékekben. Ezek nemcsak egyháztörténeti, hanem településtörténeti szempontból is igen fontos források. Az 1322. évi megjelölést figyelembe véve azonban nincs okunk arra, hogy Udvariról feltételezzük, hogy pusztabirtok maradt. Inkább gondolhatunk arra, hogy a tatárjárás pusztítása után a falu újranepekedése lassan történt meg,

21 ÁRPÁD-KORI ÚJ OKMÁNYTÁR. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. —XII. (Közzé teszi WENZEL Gusztáv, Pest, Bpest, 1860—1874.) IX. 363—365. Egyfelől a Vécs ágból: Vécs unokája Miklós mester, testvérei Péter, Csák és Zovárd, valamint unokatestvérük Benedek fia Lőrinc (a Mócsy család őse), a Budun (Bodon) ágból pedig I. Budun négy fia: László, András, Budun és Miklós, valamint távolabbi rokonuk Apa fia István; másfelől Bucho fia Móric (a Fugyi család őse) és unokatestvére Iváncs fia János.

22 DIPLOMATARIUM BÉKESSIENSE. (Szerk. HAAN Lajos, Pest, 1870) 8—9.

23 Ó-MAGYAR OLVASÓKÖNYV. (Összeállította JAKUBOVICH Emil és PAIS Dezső, Pécs, 1929.) 154—157. — Szentmiklósnak ez az első okleveles említése, azonos a későbbi Rétszentmiklóssal, ma pusztja Nagyrábé mellett.

vagy hogy ezekben az években az ottani papnak nem volt annyi tizedjövödelme, amire kivethették volna a pápai tizedet. Sok más falu esetében, melyek ugyan nem szerepelnek a pápai tizedjegyzékekben, más forrás bizonyítja, hogy néptartó települések voltak az 1330-as években. Különben sem Szerep, sem Ényed, Ösvény és Szentmiklós, de a bihari Tancskerei és Csekehida sem található meg a tizedjegyzékekben.²⁴

Források hiányában magának a falunak a népességszámáról, gazdálkodásáról, életéről nem tudunk szólni. *Udvari külső határa sem a XV. században, de azután sem változott.* Területére nem tudunk azonosítani más, a tatárjáráskor vagy a török hódoltság alatt elpusztult települést, így a XIII—XIV. században, de bizonyosan előtte is a Zovárd nemzetség egyik legnagyobb határu faluja volt. Hiszen Szerep későbbi határa is előbb Nyék majd Kemény (első említése 1322) falvakéval együtt növekedett csak meg. Az ugyancsak szomszédos Bajoméba egy falu, Görbej és egy prédiom Osztróteleke határa olvadt be. Földje igen alkalmas volt a XII. század elejétől az állattartás rovására országosan egyre nagyobb jelentőséget kapott földművelés számára. De a Sárrét környéke más falvaira ismert korábbi és a XV—XVI. század adataira egyaránt támaszkodva, bizonyosan mondhatjuk, hogy Udvari népének is jelentős volt az állattartásból, halászatból, csikászattól és nádalásból szerzett jövödelme. Az 1270—1340-es évek között itt is végbe ment az a hosszú folyamat, melynek eredményeként kialakult az egységes szolgáltatásokkal terhelt, telekre ültetett termelő osztály, a jobbágyparasztság.

Az 1322. évi birtokosztály abban az ugyancsak a váradi káptalan által kiállított átírásban maradt ránk, melyet 1338-ban adtak ki András comes két fia Benedek és a Vörös (dictus Rufus) János személyes megjelenése nyomán. Ők testvéreiket Zovárdot és Miklóst is képviselték. András comes tehát ekkor már nem élt, ismert adataink között 1326-ban említik utoljára. László fia Gurhes Jánosról sincs 1322 után adatunk, leszármazottai sem ismeretesek. Így igen valószínű, hogy az András fiaknak 1338-ban, illetve ezután már csak a Miklósfiakkal kellett osztozniuk a birtokokon.²⁵ De mi történt a többi ág 1284-ben még meglévő birtokrészeivel? Sem 1322-ben, sem 1338-ban az osztályos oklevél, illetve az átírás nem említi, hogy a sorolt falvakban a Budun-ágból származottaknak csak *részbirtoka* van. Arra kell gondoljunk, hogy a Vécs-ágból leszármazottak és a Fugyi-ak — kiknek amúgy is korlátozott jussuk volt — 1284 után a falvak tényleges birtoklásából lassan kiszorultak. A Vécs-ágbeliek ezért már 1316-ban a királynál panaszolták, hogy a Budun-ágbeliek nem részeltetik őket a bihari birtokokból és 1349-ben András comes fiait Zovárdot és Benedeket felszólították, hogy az ősi birtokokból részüket adják ki.²⁶

Korábban mondtuk, hogy a Zovárdok minden ágának közös szerepi monostora kegyuraságának megosztása 1283-ban történt. Szerep egyben az itt élő családtagok birtokközpontja is. Sőt 1350-ben *Udvarit* és Nyéket mint Szerep tartozékait sorolják (. . . Zerep vocata in Kereskus existente cum suis pertinenciis ac aliis possessionibus ad eandem, sp(ecialiter)

24 GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország. I. i. m. 500, 584—588.

25 A 23. jegyzetben i. m. 154, 157. — Az Izsákai család leszármazására lásd MÓDY Gy. Zsáka. I. m. 156—157.

26 KARÁCSONYI i. m. III. 153, 155.

Oduory et Nyeky vocatis . . .). Ebben az esztergomi káptalan által kiállított oklevélben a személyesen megjelent Vécs-ágból származott Zovárd fia Domokos eltiltotta András comes Benedek és Zovárd nevű fiait, valamint rokonukat Miklós fia Jánost tehát az Izsákai-kat Szerep, Udvari és Nyék, de más Szerephez tartozó meg nem nevezett falvak eladásától vagy elidegenítésétől, mivel ezekhez neki atyái ágon ősi jussa van.²⁷

Ezt az adatot kétféleképpen értelmezhetjük. Egyrészt Domokos, a Bessenyei család őse, jogot tarthatott Szerep részbirtokára, hiszen az a monostor kegyuraságával együtt közös birtok volt és maradt 1283 után is. Így az Udvarira és Nyékre támasztott igényt most csak az indokolja, hogy *mindkét falu Szerep tartozéka*. Másrészt felvetődhet bennünk az, hogy Udvari már a XII. században olyan Zovárd-nembeli közös ős kezére jutott, aki után még másfél évszázad múlva igényt tartottak a Vécs-ág leszármazottai is. Míg az első verzió azt bizonyítaná, hogy éppen Udvari és a vásárolt Izsólaka az a falu, mely a Budun-ág és csakis az ő kezükön volt, a második verzió pedig Udvari falunak a XII. század közepétől a Zovárdok kezén való töretlen kontinuitását igazolná.

De mi lehetett az oka annak, hogy a Vécs-ágbeli Zovárd fia Domokos az Izsákai család tagjait éppen 1350 tavaszán tiltotta Szerep és — mivel ezek voltak megnevezve, nyilván legszorosabb tartozékai — Udvari és Nyék eladásától, elidegenítésétől? Valószínű magyarázatát találjuk, ha figyelembe vesszük, hogy Demeter váradi püspök 1348—1350 között birtokperekben állt részben a Zovárd nemzetségbeli Budun-ágbeliekkel, részben a Zovárdokkal vérrokon Sártványvecse nemzetségből származott Bajoni családdal. A püspök és Izsákai Miklós fia János valamint András fia Zovárd és Benedek *Szerepmonostora* birtokért pereskedtek. 1349 nyarán az országbíró előtt jelentették ki a felek, hogy ezt a pert *egyességgel* szüntetik meg.²⁸ Bessenyei Domokos következő év tavaszán az esztergomi káptalan előtti tiltakozását elemezve, ahol is Szerep tartozékai Udvari és Nyék, arra kell gondoljunk, hogy a váradi püspökkel Szerepmonostoráért folyó perben a tartozékok, tehát Udvari is érintve voltak. A Bajoniaktól pedig Demeter püspök Ladány (a mai Püspökkladány), Bajon és Görbej birtokrészeit perelte. Sikeresen, hiszen 1351 őszén Bajoni János ezeket a részeket tíz márkáért zálogba adta s életében nem

27 ANJOUKORI OKMÁNYTAR. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis I—VII. (Szerk. NAGY Imre, TASNÁDI NÁGY Gyula, Bpest, 1878—1920.) V. 366—367. Az 1350. évi adat a Sárrét-vidék története szempontjából is fontos, őrizi a XIII. század elején még működő gazdasági-igazgatási egységnek, a Körösköznek az emléket. JAKÓ Zsigmond szerint a kései említések (1258: „... in Kereskwz”, 1319: „Uzfolua... in comitatus Kereskuz”, 1398: Csökmő, Bökény és Iráz „in comitatu... in comitatus Kereskuz”) bizonyítják, hogy Békés megyének az eredeti nagyobb területű Bihar vár megyéjéből történt önállósulása után a Sebes-Körös és Fekete-Körös közei a körösközi ispánsághoz tartoztak, mint Bihar vár mellett a terület másik központjához. Lásd JAKÓ Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt. Település- és Népiségtörténeti Értekezések. 5. sz. (Bpest, 1940) 30.

28 ANJOUKORI OKMÁNYTAR. V. 288—289. Sem korábbi, sem későbbi adatainkból nem derül ki, hogy egy bizonyos Szepes-i Kulche fia Pál mester milyen jogcímen pereskedett Szerepért a Budun-ágbeliekkel, mindenesetre az *egyesség* az ő nevében is megtörtént.

is váltotta vissza.²⁹ Az Udvarival és Bajonnal szomszédos Báránd ekkor már régen püspöki birtok volt.³⁰ Érthető az összefüggő birtoktest kialakítására való törekvés. Mivel a XIV—XV. század fordulójától Udvari a váradi püspökség birtokai között szerepel, nagyon valószínű, hogy az Izsákai család tagjai 1350-ben vagy 1351-ben éppen Udvari egész, de inkább a nagyobbik részbirtokát adták át Demeter püspöknek. Szerep birtokában ugyanis háborítatlanul megmaradtak, éppen az 1349-ben kölcsönösen váltalt megegyezés következtében.

* * *

Félreérthetetlen és közvetlen okleveles birtoklástörténeti adatok hiányában ezért a *váradi püspökség falunkbeli földesuraságát 1350 nyarától* keltezzük. Bessenyei Domokos tehát a Budun-ágbeliek és a püspök előző évi „békés egyességét” megtudva jelent meg 1350. március 17-én az esztergomi káptalan előtt s próbálta érvényesíteni a Vécs-ág „ösi jussát”. Elsősorban a valóban ősi, közös nemzetségi monostoros falura Szerepre és az ahhoz kapcsolódó tartozékokra Udvarira és Nyékre. A kor birtokpereit ismerve az már megszokott volt, hogy ugyan a falvak megnevezése nélkül, de igényét a Budun-ágbeli családok kezén lévő többi birtokra is kiterjesztette (. . . ac aliis possessionibus . . .). Hiszen ezt már 1316-ban is megtette, minden bizonnyal eredmény nélkül, mivel a XIV. század második feléből sincs egyetlen adatunk arra, hogy Udvarinak akár csak részbirtoka is az Izsákai vagy Bessenyei családok földesurasága alatt volt. Majd csak a XV. század közepéről lesznek olyan adataink, melyekből arra következtethetünk, hogy a falu valamilyen részét megőrizhették.

De sajnos a püspöki birtok Udvari faluról sem szól egyetlen forrás sem 1350 és 1403 között. Az okleveles adatok feltűnő hiányára egyik elfogadható magyarázatot BUNYITAY Vince adta éppen Báránddal kapcsolatban, mely a püspökség régi birtoka és „. . . *mint ilyen, nem szolgálván adás-vevés vagy testvéri osztály tárgyául, középkori okleveleink, melyek leginkább az említett tárgyakkal foglalkoznak, alig emlékeznek róla.*”³¹ Ha ezt Báránd esetében figyelembe kellett vegyük, akkor Udvari vonatkozásában is helyt állhat. Természetesen az okleveles anyag hiányát magyarázhatja az is, hogy a váradi püspökség levéltára nagy pusztulást szenvedett, amikor a törökök elfoglalták Váradot.

29 A nagy-károlyi gróf KÁROLYI CSALÁD OKLEVÉLTÁRA. Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. I—V. (Sajtó alá rendezi GÉRESI Kálmán, Bpest, 1882—1897) I. 184—185. és ANJOUKORI OKMÁNYTÁR. V. 514—515. — Az 1351. szeptember 3-án kelt oklevélből kitűnik, hogy a püspöknek elzálogosított birtokrészeket a Bajoniak korábban Zeleméri Mihály fia Jánosnak adták zálogba, de 1342—1351 között visszaváltották.

30 M. NEPPER Ibolya—MÓDY György: Báránd és környéke a török hódoltságig. In: Báránd története és néprajza. (Szerk. BALASSA Iván, Báránd, 1985.) 38—40. JAKÓ nyomán (lásd uő. i. m. 62—63.). MÓDY szerint Báránd vagy a bihari, vagy a békési várispánság birtokából került a XII—XIII. század fordulóján a váradi püspökséghez. Ősi egyházi birtok voltát bizonyítja, hogy a falura később sem tartottak igényt a környék legrégebből ismert földesurai, a Zovárd-Sártványvecse nemzetségből származott családok.

31 BUNYITAY Vince: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I—III. (Nagyvárad, 1883—1884) III. 203.

A faluval írott emlékek között újból csak 1403-ban találkozunk egy hatalmaskodási eset kapcsán. Zsigmond király személyes jelenléte előtti tárgyalás nyomán 1403. január 1-jén kelt ítéletlevele szerint Bajon földesurának, Bajoni Györgynek Lukács váradi püspök elleni panaszát az egri káptalan vizsgálata igazolta. Eszerint a püspök előző év nyarán Bajonból 100 kepe búzát és 40 kepe rozst elrabolatott és György úr egyik jobbágját a püspöki birtok *Udvári* (Vdwor) faluba vitette és ott fogságban tartotta. Június végén pedig tíz jobbágyot erőszakkal átköltöztetett — a terragium letétele nélkül — Bajon falunak a Bajoniak által birtokolt részéből Bajon püspöki birtokrésszébe. Többszöri perhalasztás után, mivel az idézésre a püspök 1405. május 1-jén sem jelent meg, a király június 5-én kelt ítéletlevelével hatalmaskodás miatt elmarasztalta. 100 dénármaréka fejeváltásig kellett fizessen Bajoni Györgynek, egyéni javait elkobozta és ezek kétharmadát magának, egyharmadát pedig Bajoni György részére foglalta le.³² Udvari birtoklástörténete szempontjából a fenti eset két adatot is közöl. Az egyik, hogy *a falu 1402 nyarán Lukács váradi püspök földesurasága alatt állott*. Feltehetően egész birtokként, hiszen az ítéletlevél nem azt írja, hogy a püspökség Udvari faluban lévő részirtokára vitték el a gabonát s a foglyul ejtett jobbágyot. A másik adat, az egyéni javak elkobozása. Ebből csak feltételezhetnénk, hogy a Bajoniakon kívül a velük rokon Izsákai családbelieknek is lehetőséget adott Udvari falu részeinek visszaszerzésére. Ez azonban azért nem valószínű, mert az éppen Bajonban, a család ősi birtokközpontjában 1351-ben zálogolással a püspökség kezére került részek visszaszerzésére is 1422-ben indítottak pert a Bajoniak, ami 1449-ben sikerrel zárult. De, ha egyáltalán 1351 után maradt is néhány jobbágytelke Udvariban az eredeti birtokos Izsákai családnak, semmi sem valószínűsíti, hogy a püspök elleni 1405. évi szigorú ítélet őket meg ahhoz segíthette hozzá, hogy a falut visszaszerezzék. A Szerepre és a szerepi uradalom tartozékaira vonatkozó XIV. század második feléből, de a XV. század első feléből való adatok egyetlen egyszer sem említik Udvarit, mint a Izsákai család faluját.

* * *

Az előzőekben igyekeztem a foghíjas adatok alapján válaszolni arra, hogy Udvari mikor került a váradi püspökség birtokai közé. Véleményem szerint már az 1350-es évektől a püspökség a földesura, tehát egy évszázaddal korábban mint JAKÓ Zsigmond feltételezte. Ő ugyanis azt írja, hogy „*Sorsa a XV. század közepén elvált a többi Zovárd faluétól. Nem lett Bajoni birtok, hanem a váradi püspökség szerezte meg s így került át Békésből Bihar megyébe.*”³³ Választ vár még az az általam felvetett kérdés, hogy őrizhettek-e meg részeket az Izsákai család tagjai a XIV. század második és a XV. század első felében Udvariban. Láttuk, 1350-ben a Vécs-ágbeli Zovárd fia Bessenyei Domokos igényt jelentett be Szerepmonostorára és az ahhoz tartozó Udvari és Nyék birtokokra.

32 ZSIGMONDKORI OKLEVÉLTÁR I—II. (Összeállította MÁLYUSZ Elemér, Bpest, 1951—1958.) II/1. 260., a 2172. sz. regeszta és 480—481., a 3942. sz. regeszta. — Lukács 1397—1406 között volt váradi püspök. Részt vett 1403 nyarán a Zsigmond elleni összeesküvésben, mely Nápolyi Lászlót kívánta trónra juttatni.

33 JAKÓ i. m. 372.

1433-ban majd 1436-ban Domokos dédunokája (!) Bessenyei László birtokpert indított a Budun-ágbeli András comes és testvére Miklós dédunokái ellen Izsáka, Tancskereki, Csekehida, Orod, Aka, Ösvény, Szerep, Bakonszeg, Mártonteleke és az azzal egy Kemény, valamint *Udvari* falvakban való részeltetése miatt. 1433-ban Aka faluban és Mártonteleken, 1435-ben Nagybj faluban a Bessenyei-ek birtokosok voltak. Szóltunk arról, hogy ezeket 1283-ban osztották meg a Vécs-, Budun- és Fugyi-ágbeli családok Kemény-Mártonteleke kivételével. Bessenyei László 1436. évi birtokigényének eredménye kellett legyen, mert 1438-ban birtokosnak írták — az Izsákaiak szerint jogtalanul — fent említettek kivül Zsákán, Tancskerekiben, Csekehidán, Orodon és Bakonszegen is.³⁴ Tehát Szerep és Ösvény kivételével az összes ősi bihari-békési Zovárd-nembeli falvakban. Még abban a Kemény vagy másik részét illetően Mártonteleke nevű faluban is, melyet 1320-ban a Budun-ágbeli András comes fia Zovárd vett használatba a tulajdonos Becsegergely-nembeli Jakab kanonokkal és Leel-lel történt megállapodás alapján.³⁵

* De a XIV. század végére a Szerepbe teljesen beolvadt Nyék birtokot és *Udvarit* sem találjuk azok között a falvak között, melyekben 1438-ban az Izsákai és a Bessenyei családokat egy időben és együtt írták földesuraknak. Ezek szerint Udvariban a Vécs-ágbeliek sem a XIV. sem a XV. században ténylegesen nem birtokoltak részeket. Ha pedig a másik ágból leszármazott Izsákai családnak maradhattak is részei a faluban — néhány jobbágytelek csupán, hogy birtokosságuk jogalapját őrizhessék — a XV. század elején már ott ténylegesen nem érvényesíthették földesuraságukat. Ősi birtokjoguk pedig a XV. század közepére végleg elenyészett. Az egész falu az 1440-es évektől *1557-ig háborítatlanul a váradi püspökség birtoka* volt a szomszédos Báránddal együtt. Mégpedig a püspökség egyik legértékesebb itteni birtoka. Az Izsákai család annál kevésbé sem gondolhatott a XV. század második felében Udvari visszaszerzésére, mert a Zovárd nemzetség ősi monostoros falujának *Szerepnek* és a hozzá tartozó Keményegyház és Gatály pusztabirtokoknak fele részét is kénytelenek voltak örökáron eladni Bajoni Istvánnak. 1471-ben pedig újlag vétellel Szerep egész birtoka Gatály, Keményegyház és Porosd pusztabirtokokkal Bajoni István és két fia kezére került.³⁶ Ismert adataink között tehát az egész XV. századból nem akadunk olyanra, mely arra utalna, hogy a család igyekezett volna Udvari birtokra ősi jogát felújítani.

A falu népére, gazdálkodására vonatkozóan a XV. század második feléből sincsenek említések. Más hasonló külső határú bihari, békési települések becsült lélekszámából kiindulva és XVI. századi adatokat visszavetítve lakosainak száma 1490 körül meghaladhatta a háromszázat, tehát jobbágyportáinak száma félszáz felett volt. Az 1514. évi parasztháború-

34 CSÁNKI i. m. I. 630. — SZÉLL Farkas: A nagybesenyői Bessenyei család = Turul VII. évf. (1889) 1—2.

35 GYÖRFFY Gy. Az Árpád-kori Magyarország. I. I. m. 631. A falu már feltűnésekor több részből állt. Egyik része Botkemény vagy Mártonteleke, ez került a Zovárd-nembeli Izsákai-ak kezére, a másik része Kemény vagy Keménd a XIV. században helyi birtokos nemeseké.

36 HAAN Lajos—SZILINSZKY Mihály: Békésmegyei oklevéltár (Bp, 1877) 76—77. és BUNYITAY i. m. II. 346, III. 496. — Az Izsákai család központja ettől kezdve Zsáka lett, ahol vámszedési jogot kaptak. Itteni megerősített udvarhelyükből alakult ki az 1530—40-es években a zsákai vár. Lásd MÓDY: Zsáka. I. m. 163—165.

4 ban részt vettek az udvaribeli jobbágyok. A bihari keresztések egyik gyülekezőhelye Körösszeg vára és a mellette lévő Szentkatalin nevű mezőváros volt, s a felkelők sikertelenül ugyan, de megostromolták a várat is. Bajonban viszont elfoglalták a földesúri család udvarházát. Bajoni Jánosnak, aki Budán tartózkodott, a parasztháború leverése után testvérehez Benedekhez írt leveleiből tudjuk, hogy a bajoni jobbágyokhoz a püspöki birtok *Udvari* parasztjai is csatlakoztak. Részt vettek a kúria elfoglalásában, az ott őrzött okleveleket elégették, szétszórták, a berendezést és a talált arany-, ezüsthalmikat széthordták. A parasztseregnek azt a részét, melyhez a bajoni, udvari és más falvakbeli jobbágyok is csatlakoztak, július első napjaiban Váradnál verték le a szinte gyermek korú Perényi Ferenc váradi püspök által összegyűjtött nemesi hadak, Czibak Imre, Bajoni Benedek, Ártándi Pál és Gelsán Miklós vezetésével.³⁷ Az udvaribeliak megbüntetéséről, a püspök földesúr bosszújáról nem szólnak adataink.

A kettős királyválasztás korában Udvari, mint az egész Bihar megye is, Szapolyai János országlása alá került. A szomszédos Bajon földesurai, elsősorban Bajoni Benedek a Szapolyai-párt régi hangadói közé tartozott, később is kitartott János király oldalán egészen annak haláláig. Fráter Györggyel mint váradi püspökkel 1537-ben ő kötött csere-egységet. A bajoni uradalomból Ohat falu egészbirtokát, továbbá egyeki, zámi, ladányi és igari részbirtokokat adott volna a püspökség három falujáért: *Udvari*, Báránd és Kisrábé. A cseréhez a székeskáptalan is hozzájárult, de ténylegesen nem valósult meg.³⁸ A Bajoni család részéről tervszerű birtoktest, jobban mondva uradalom bővítésről lett volna szó, hiszen a négy szabolcsi és az egy hevesi (Igar) birtok, illetve részek fejében a Bajon szomszédságában levő püspöki falvakat kapta volna meg. A Fráter György meggyilkolása utáni év tavaszán megindított nagy török hadjárat eredményeként 1552. július—augusztus hónapjaiban az egész Temesvidék valamint a Tisza vonalát védő Szolnok vára is a hódoltságba került. Bihar megye 1552. évi dika-jegyzéke szerint a 61 jobbágyportával a váradi püspökséghez tartozó *Udvari*, 1555 második felében 47 porta után már fizette a hódoltsági adót.³⁹

Az 1556. évi dézsmajegyzékből — Szabolcs megye első ismert dézsmajegyzéke — következtetni tudunk a falu gazdálkodására és népességszámára is. *Udvariban 70 dézsmafizető háztartásfőt írtak össze.* Ezek közül hét csak báránydezmát, nyolc gabona- és báránydezmát is, ötvenöt pedig csak gabonadézsmát adtak. Sarlóval aratott búzából 102 és fél kepe és 6 kéve dézsmát szedtek be. A kaszált gabonát nem természetben dézsmálták, hanem minden hold után 6 dénárt fizetett a dézsmaköteles jobbágy, Udvariban hét hold búza után fizettek. Az árpát kaszával rendre vágták és boglyába gyűjtötték, ez után is holdanként hat dénár volt a váltság, falunkban hat hold árpát dézsmáltak. BALOGH István számítása

37 BARTA Gábor—FEKETE NAGY Antal: *Parasztháború 1514-ben.* (Bpest, 1973) 110—111. Hivatkozás Bajoni János 1514. augusztus 22-én és 1515. március 27-én, valamint 1517. szeptember 2-án kelt leveleire.

38 BUNYITAY i. m. I. 401. és II. 256—257.

39 LUKINICH Imre: *Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541—1711.* (Bpest, 1918) 143, 74.

szerint a dézsma mennyiségéből a következő gabonatermesre lehet következtetni: 1155 1/2 kepe búza, illetve 1264 köböl, valamint 12 köböl árpa. A jobbágyháztartásokon belüli differenciálódást mutatja hogy kevés volt a 7—10 kepe dézsmát adó jobbágy, az átlag 3—6 kepevel adózott, de néhány szegény 1—2 kepet adott. Láttuk, tizenötön adtak báránydezmát, a dézsmabárányok száma 72, ebből 1458 darabos juhállományra lehet következtetni. Méhtizedet 14-en fizettek, a tized méhkasok száma így 68, a méhállomány 765 kas.⁴⁰ A falu gazdálkodásáról a szomszédos települések adataival összevetve elmondhatjuk, hogy a nádudvari dézsmajárásban Nádudvar után Udvariban volt a legnagyobb a búzatermés, valamivel több mint Bajomé és Ladányé, két és félszerese Szerepének, kétszerese a püspöki birtok Kistrábénak és háromszorosa Bárándénak, az árpa termésben már nem mutatkozik ez a vezető hely. A juhállomány több mint négyszázzal kevesebb mint Bajomban, de kb. négyszázzal több mint Szerepen, Kistrábén és közel ötszázzal több mint Bárádon. Elsősorban a közvetlenül szomszédos falvakéval összevetve ki kellett emelnem Udvari gazdálkodásában a gabonatermelés, azon belül is a búza fontosságát. Természetes, hogy a település földrajzi helyzete a XVI. században is jelentősen befolyásolta a sajátosan kialakult ártéri gazdálkodást. Udvariról FÉNYES Elek még a XIX. század közepén is fontosnak tartotta megállapítani, hogy „határát a Berettyó nedvesíti”.⁴¹ A dús fűvű rétek, legelők az állattartásban meghatározók voltak. Sajnos sem a szarvasmarha vagy ló, sem az ősi magyar fajta sertés tartására nincs adatunk. Bizonyos, hogy a halászat, csikászat, nádalás szerepet kapott a falu későközépkori gazdálkodásában, valamint a gyékény felhasználása is. Ezek az adatok, illetve számított értékek bizonyítják, hogy Udvari az egyik legértékesebb püspöki birtok volt, nem hiába óhajtották a Bajomiak megszerezni és uradalmukhoz csatolni. A népesség lélekszámát a dézsmaháztartások száma nyomán 370—380 főben adhatjuk meg. A jobbágyság a XVI. század derekán magyar volt. A megismert családnevek közül idegen etnikumból való valamikori származásra az *Agsó*, *Sandó*, *Martis* és az egy *Tót* utal. A népesség immigrációját tükrözik a *Baranyai*, *Somogyi* valamint a *Burai* (Heves megyei falu, ma Tiszabura Jász-Nagykun-Szolnok megyében), *Mágori* (ma is lakott hely Békésben Vésztőtől északnyugatra), *Makai* (a középkori Csanád vármegyei település Makó, ma Csongrád megyében) és a *Pereki* (Pereg — Perek az Árpád-kori Fejérvármegyében, ma az 1950-ben Kiskunlacházával egyesített település Pest megyében) nevek. A *Kaba* családnevet teljes biztonsággal nem vonhatjuk ide, alakulhatott a személynévként az Árpád-korból ismert kaba főnévből.

40 Szabolcs vármegye dézsmajegyzéke Heves és Vas megyei összeírásokkal egybekötve folio kötetben: *Magyar Országos Levéltár*. B. 1205. sz. alatt. — Elemezte: BALOGH István: Szabolcs megye dézsmajegyzéke 1556-ból. In: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve I. 1958. (Szerk. CSALLÁNY Dezső, Bpest, 1960.) 15, 158—159, 165. — A *kepe* (latinul *gelima*) nem a learatott gabona mezőbeli csomóját jelenti, hanem a dézsmálás számadási egységét. A dézsmaszedő a falunként változó számú *kévékből* rakott *keresztékből* kettőt vett egy kepének, azaz átlagosan 28—32 kévét. — A száraz űrmértékek vagy gabonaűrmértékek között a legelterjedtebb volt a köböl. Mai mértékegységekre átszámolva az erdélyi köböl 87,2 liter, illetve 65,4 kg szemterményt, a kassai köböl 77,4 liter, illetve 58,2 kg szemterményt jelentett.

41 FÉNYES Elek: Magyarország geográfiai szótára I—IV. (Pest, 1851) IV. 228.

mely egy bizonyos ragadozó madarat jelentett. Érdemes megemlíteni, hogy több jobbágy viselte a *Zagyvas*, illetve *Zagyva* családnevet, mely Udvariban később, sőt a jelenkorban is ismert.⁴²

A falu életében nemcsak a török hódoltsági adó vállalása — azaz a kettős adóztatási területbe kerülése — hozott nagy változást. 1557-ben távozott a káptalan Váradról, és majd az 1566. évi tordai végzések következtében a püspök és a káptalan birtoka nem az új, reformált egyház, hanem az erdélyi fejedelmi kincstár birtokába került. Ezzel településünk történetében mindenképpen új korszak kezdődött.

42 Lásd a 40. jegyzetben idézett forrást.

IRODALOM

- ANJOUKORI OKMÁNYTÁR: Codex diplom. Hungaricus Andegavensis I—VII. (Szerk. NAGY Imre, TASNÁDI NAGY Gyula, Budapest, 1878—1920.)
- ÁRPÁD-KORI ÚJ OKMÁNYTÁR: Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I—XII. (Közzé teszi WENZEL Gusztáv, Pest, Budapest, 1860—1874.)
- BALOGH István: Szabolcs megye dézsmajegyzéke 1556-ból. In: A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Evkönyve I. 1958. (Szerk. CSALLÁNY Dezső, Budapest, 1960.)
- BARTA Gábor—FEKETE NAGY Antal: Parasztháború 1514-ben. (Budapest, 1973)
- Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi BÁNFFY CSALÁD történetéhez: I—II. (Szerk. VARÚ Elemér—IVÁNYI Béla, Budapest, 1908, 1928.)
- BÉKÉSMEGYEI OKLEVÉLTÁR: (Szerk. HAAN Lajos—ZSILINSZKY Mihály, Budapest, 1877.)
- G. BOLLA Iлона: Az Aranybulla-kori társadalmi mozgalmak a Váradi Regestrum megvilágításában. (Budapest, 1957)
- BUNYITAY Vince: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I—III. (Nagyvárad, 1883—1884)
- CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I—III., V. (Budapest, 1890—1913)
- DIPLOMATARIUM BÉKÉSSIENSE: (Szerk. HAAN Lajos, Pest, 1870.)
- ERDÉLYI László: A pannonthalmi főapátság története. In: A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története I—XII. (Budapest, 1902—1916) I.
- ERDÉLYI László: A tihanyi apátság története. In: A pannonthalmi Szent-Benedek-rend története. X.
- FEKETE NAGY Antal: Településtörténet és egyháztörténet = Századok LXXI. évf. (1937)
- FÉNYES Elek: Magyarország geographiai szótára I—IV. (Pest, 1851)
- FÜGEDI Erik: Nyitra vármegye betelepülése. (Budapest, 1938)
- GYÖRFFY György: Besenyők és magyarok. In: Körösi Csoma Archivum I. (Budapest, 1940)
- GYÖRFFY György: A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig = Századok XCII. évf. (1958)
- GYÖRFFY György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. A—Cs. (Budapest, 1963)
- GYÖRFFY György: A honfoglaló magyarok településrendjéről. Archaeológiai Értesítő 97. (1970)
- GYÖRFFY György: Az Árpád-kori szolgálonépek kérdéséhez = Történelmi Szemle XV. évf. (1972)
- GYÖRFFY György: István király és műve. (Budapest, 1977)
- GYÖRFFY György: A kabar kérdés = Forrás XV. évf. (1983)
- HECKENAST Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. (Budapest, 1970)
- JAKÓ Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt. (Budapest, 1940)
- JAKUBOVICH Emil: Miske ispán fia István végrendelete 1164-ből = Levéltári Közlemények I. évf. (1924)
- KARÁCSONYI János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I—III. (Budapest, 1900—1901)
- KARÁCSONYI János—BOROVSZKY Sámuel: Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba lajstrom... (Budapest, 1903)
- A nagy-károlyi gróf KÁROLYI CSALÁD OKLEVÉLTÁRA: Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly I—V. (Sajtó alá rendezte GÉRESI Kálmán, Budapest, 1882—1897.)
- KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I—II. (Budapest, 1988)
- KNIEZSA István: Az -i helynévképző a magyarban = Magyar Nyelv XLV. évf. (1949)
- KRISTÓ Gyula—MAKK Ferenc: III. Béla emlékezete. (Budapest, 1981)
- LUKINICH Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541—1711 (Budapest, 1918)
- MAKSAI Ferenc: A középkori Szatmár megye. (Budapest, 1940)
- M. NEPPER Ibolya—MÓDY György: Báránd és környéke a török hódoltságig. In: Báránd története és néprajza. (Szerk. BALASSA Iván, Báránd, 1985.)

- MÓDY György: Polgár és vidéke a tatárjárástól a hajdúk letelepedéséig. In: Polgár története. (Szerk. BENCSIK János, Polgár, 1974.)
- MÓDY György: Zsáka és környéke a XVIII. századig. In: A Bihari Múzeum Évkönyve IV—V. (Szerk. MÓDY György, közreműk. ZSUPOS Zoltán, Berettyóújfalu, 1986.)
- MÓDY György: Bajom és a Bajoni család uradalma a középkorban. In: Biharnagybajom története és néprajza (sajtó alatt).
- MOLNÁRNÉ MAYER Mária: Mutatvány Pesty Frigyes Bihar megyei Helynégyűjtéséből. In: A Bihari Múzeum Évkönyve IV—V. (Szerk. MÓDY György, közreműk. ZSUPOS Zoltán, Berettyóújfalu, 1986.)
- NYITRA VÁRMEGYE: In: Magyarország Vármegyéi és Városai. (Szerk. BOROVSZKY Samu, Budapest, 1899.)
- Ó-MAGYAR OLVASÓKÖNYV: (Összeáll. JAKUBOVICH Emil és PAIS Dezső, Pécs, 1929.)
- OSVÁTH Pál: Bihar vármegye sárréti járása leírása. (Nagyvárad, 1875)
- PÁPAI TIZEDSZEDŐK SZÁMADÁSAI: Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae illustrantia. Ser. I. Tom. I. (Budapest, 1887)
- POZSONY VÁRMEGYE: In: Magyarország Vármegyéi és Városai. (Szerk. BOROVSZKY Samu, Budapest, 1904.)
- SZABÓ István: A prédiüm. Vizsgálódások a korai magyar gazdaság- és településtörténelem körében I—II. = Agrártörténeti Szemle V. évf. (1963)
- A zichi és vásonkeői gróf ZICHY CSALÁD idősb ágának OKMÁNYTÁRA: Codex diplomaticus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő I—XII. (Szerk. NAGY Imre—NAGY Iván—VÉGHELY Dezső—KAMMERER Ernő—LUKCSICS Pál, Pest, Budapest, 1871—1931.)
- ZSIGMONDKORI OKLEVELTÁR: I—II. (Összeáll. MÁLYUSZ Elemér, Budapest, 1951—1958.)

DIE GESCHICHTE VON UDVARI BIS HIN ZUR MITTE
DES 16. JAHRHUNDERTS

Sárrétudvari (früher: Biharudvari) trug im Mittelalter den Namen *Udvári*. Die ungarischen Ortsnamen mit der Endung -i weisen die Endung des Besitzernamens auf -é auf, und somit weist dieser Dorfname darauf hin, dass eine Siedlung mit dieser Benennung zum „udvar“ (dt.: Hof, lat.: curia, curtis) gehörte. Hier waren in den meisten Fällen Produzenten ansässig, die durch ihre verschiedenen Dienstleistungen zum Hof der königlichen Besitzungen und zu deren Hofstätte zählten. Dass dieses Dorf in der frühen Arpadenzeit angesiedelt worden sein muss, kann durch die hier aufgedeckten Begräbnisstätten aus dem 10.—11. Jahrhundert belegt werden. Ein Teil der Gemarkung von Sárrétudvari trägt den Namen Csarna, wonach hier während des 9. Jahrhunderts eine kleine slawische Streusiedlung bestanden haben muss. Im 11. Jahrhundert war hier neben dem Sárrét eine sich bis hin zur Gemarkung von Püspökladány erstreckende Quartiersiedlung der Petschenegen. Bis zum 13. Jahrhundert hin haben sich dann die sowieso nicht sehr bedeutenden Ethnika der Slawen und Petschenegen assimiliert.

In schriftlichen Quellen kommt das Dorf zuerst 1214, dann 1217, 1220 und 1229 im Verlauf von Gerichtsbarkeitsverfahren vor. Seine Einwohner gehörten zu der Zeit nicht mehr zu königlichem oder Burgbesitz, sondern waren freie Leute unter der Macht eines Grundherrn. Es stehen uns keinerlei schriftliche Quellen bezüglich der Zeit des Tartarensturms oder aber des Prozesses, der sich auch hier zwischen 1270 und 1340 abgespielt hat, und infolgedessen sich die Schicht der leibeigenen Bauern, diese von einheitlichen Dienstleistungen belastete, an das Grundstück gefettete, produzierende Klasse herausgebildet hatte, zur Verfügung.

Im Jahre 1322 gehörte das Dorf *Udvári* zu jenen uralten und erworbenen Besitztümern, die die *Familien aus der Linie der Buduns aus dem Geschlecht Zovárd* untereinander aufteilten. Da bei den Besitzaufteilungen unter den Linien Vécs, Budun und Fugyi dieses Geschlechts am Ende des 13. Jahrhunderts Udvári nicht vorkam, waren seine tatsächlichen Besitzer die Familien aus der Linie der Buduns. Die anderen Linien waren hier nach 1284 verdrängt worden. Doch während der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts begannen die Angehörigen der anderen Linien mit der Familie von Izsákai einen Prozess um das als Zubehör zum Szereper Münster des Geschlechts einen lebhaften Eindruck machende Dorf. Im Jahre 1350 sowie in den darauffolgenden Jahren waren sie es, die den grössten Meil von Udvári dem Bischof Demeter zu Várad übergaben. Dieses Bistum besass das benachbarte Bárand schon seit langen Zeiten, und auch ein Grossteil des Dorfes Bajon stand in seinem Besitz. Wahrscheinlich wollte man eine zusammenhängende Besitzung haben und bemühte sich deshalb um Udvári.

Im Jahre 1350 meldete Domokos Bessenyei, der aus der Linie der Vécs stammte, seinen Anspruch auf einen Teilbesitz von Udvári, Nyék, und anderen Dörfern sowie auf Szerepmonostor an. Noch in den draissiger Jahren des folgenden Jahrhunderts setzte sein Urenkel diesen Prozess gegen die Familie Izsákai fort; doch weder im Dorf Udvári noch auf dem zu der Zeit schon völlig in Szerep eingegangenen Besitz Nyék konnte sie auch 1438 Teile zurückgewinnen. Wir sind uns dessen gewiss, dass, selbst wenn die Familie Izsákai nach 1350 in Udvári einige Leibeigenengrundstücke behalten hat, sie zu Beginn des 15. Jahrhunderts tatsächlich keine Grundbesitzer mehr waren. *Bis zum Jahre 1557 war das Dorf unangefochten eines der wertvollsten Besitztümer des Bistums zu Várad.*

Auch was die Einwohnerschaft des Dorfes und seine Wirtschaft angeht, so haben wir keinerlei Angaben aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Wenn man von der geschätzten Seelenzahl von Siedlungen aus Bihar und Békés mit einer ähnlich grossen Gemarkung ausgeht, und auf die Angaben aus dem 16. Jahrhundert reflektiert, so war die Zahl der Leibeigenenhöfe 1490 über 50 und es gab hier rund 300 Einwohner. Am Bauernkrieg 1514 nahmen auch die Leibeigenen aus Udvári teil. Sie waren mit dabei, als in Bajon das verstärkte Herrens Schloss eingenommen wurde. Die Angaben berichten jedoch nichts über die Bestrafung der Leibeigenen aus Udvári oder über die Rache des Bischof-Grundbesitzers.

Im Jahre 1537 schloss György Fráter als Bischof von Várad eine Tauschvereinbarung mit Benedek Bajoni ab, wonach Udvari und zwei weitere Dörfer an die Familie Bajoni gelangt wären. Doch hieraus wurde nie etwas. In der Steuerliste von 1552 waren 61 Leibeigenenhöfe aufgezeichnet.

Nach dem Fall der Burg von Szolnok gerieten auch in dieser Gegend viele Dörfer unter die Türkenherrschaft; *schon in der zweiten Hälfte von 1555 zahlte auch Udvari für 47 Leibeigenenhöfe die Besatzungsteuer.* In der ersten bekannten Zehntenliste des Komitats Szabolcs *aus dem Jahre 1556* waren 70 *Haushaltsvorstände* aufgeführt. Hiervon gaben sieben nur den Zehnten für Lämmer, acht nur den Zehnten für Getreide und Lämmer und 55 nur den Getreidezehnten ab. An dieser Stelle muss betont werden, wie wichtig in der Wirtschaft von Udvari im Gegensatz zu den unmittelbar benachbarten Orten der Getreide- und hier wiederum der Weizenanbau war. Die grasreichen Weiden und Wiesen spielten in der Tierhaltung eine entscheidende Rolle. Was den Schafbestand angeht, so lag Udvari hier meistens an erster Stelle. Leider haben wir keinerlei Angaben weder zu dem damaligen Rinderbestand oder Pferdebestand, noch zu den alten ungarischen Schweinerassen. Aller Wahrscheinlichkeit nach kamen auch dem Fischfang, dem Schlammpeitzgerfang, dem Schilfanbau sowie der Schilfnutzung eine Rolle in der mittelalterlichen Wirtschaft dieses Dorfes zu. Die Einwohnerzahl mag zwischen 370 und 380 gelegen haben. Die Leibeigenen waren auch Mitte des 16. Jahrhunderts alles Ungarn.